

DIN CORESPONDENȚA LUI ARON DENSUȘIANU CU IOAN MICU MOLDOVAN PRIVIND ÎNFIINȚAREA ZIARULUI "ORIENTUL LATIN" DE LA BRAȘOV

Ioachim Lazăr

Ziarul "Orientul latin" a apărut la Brașov, acolo, unde apăruse "Gazeta Transilvaniei", înființată și condusă până la 1850 de George Barițiu. Inițiativa înființării noului ziar a aparținut lui Aron Densușianu, avocat, stabilit la Făgăraș încă din toamna anului 1864¹. El era reprezentantul tinerilor politicieni radicali, hotărâți să nu facă nici o concesie și să afirme mereu, cât se poate de limpede, opoziția lor în fața unirii silnice a Transilvaniei cu Ungaria.

Perioada studenției lui Aron Densușianu (1860-1864), se desfășurase în epoca liberală, când Sibiu devenise centrul activităților politice românești. Aici luase ființă Astra, a cărei primă adunare de constituire s-a desfășurat la 23 octombrie/4 noiembrie 1861². La Sibiu își desfășoară lucrările, între 1863 și 1865, dieta Transilvaniei, care a votat două legi, care dacă ar fi fost aplicate, ar fi schimbat destinele românilor transilvăneni; una care prevedea egala îndreptățire a națiunii române și a confesiunilor ei, iar cealaltă reglementa într-un mod echitabil utilizarea în administrație și justiție a celor trei limbi, româna, germana și maghiara.

În toamna anului 1864 Aron Densușianu se stabilește la Făgăraș, unde se căsătorește, în același an, cu Elena Circa, ce descindea dintr-o veche familie ardelenescă din părțile Brașovului, înrudită cu Ioan Lemeni și Ioan Cavaler de Pușcariu, oameni cu greutate în politica românească din Transilvania secolului trecut. Cei zece ani petrecuți la Făgăraș vor fi printre cei mai rodnici din activitatea sa. Tânăr încă și deci mobil prin excelență dar suficient de matur pentru a întreprinde acțiuni de răsunet și a le duce la capăt cu perseverență, pasionat pentru cauza națională și politică a românilor transilvăneni, Aron Densușianu pășea în viață animat de a contribui pe cele mai variate planuri și în cele mai felurite moduri la progresul conaționalilor săi. Înzestrat cu o putere de muncă uimitoare, dar și cu o stăruință remarcabilă și cu un orizont cultural larg, el se afirmă în aproape toate domeniile ce se ofereau la acea dată acțiunii unui intelectual luminat³.

Apără drepturile comunei Drăguș sau ale locuitorilor din Vad împotriva fiscului, ca și pretențiile îndreptățite ale sătenilor din Olt-Bogata împotriva abuzurilor lui Bethlen Ferenc sau ale celor din Șercaia contra "ecleziei evanghelice" din aceeași localitate⁴. Aron Densușianu se va număra printre fruntașii mișcării pasiviste, luând parte la conferințele de la Alba Iulia (1866) și Miercurea (1869) și susținând cu toate mijloacele și cu toată influența sa de avocat și de publicist campaniile de boicotare ale alegerilor din 1872 și 1875.

Ca membru al Consiliului municipal și ca avocat, Aron Densușianu se numără printre cei mai statornici susținători ai opoziției față de guvern, fiind în cele din urmă dat în judecată pentru "crima conturbării liniștei publice"⁵. Este citat în fața Tribunalului regesc din Târgu Mureș și ținut în arest preventiv între 21 octombrie și 20 noiembrie 1873, și eliberat doar în urma hotărârii Curiei regale din Pesta. Rezultatul obținut prin detenția sa a fost cu totul altul decât cel așteptat de autoritățile maghiare.

Aron Densușianu devenea un simbol al spiritualității și devotamentului rațional, un martir al cauzei românești, a cărui soartă este urmărită cu emoție de către toți conaționalii săi

din Transilvania și ocazional articole în presă și manifestări de solidaritate. Din Densuș, la 30 octombrie 1873, Sofia, mama Densușienilor, semna o plângere, contra autorităților care au arestat pe fiul său, pe Aron, avocat în Făgăraș și l-au încarcerat la Târgu Mureș⁶. Sofia, mama Densușienilor, făcea o întreagă genealogie a martirajului familiei scriind: "Repausatul meu Bizanțiu, paroh în Densuș, fu la 1848 despoiat de toată averea și legat la loittele carului și astfel transportat spre a fi împușcat de către patrioții maghiari însă providența divină și dreptele lui fapte l-au eliberat din mâinile sceleratiilor"⁷. Și mândră de faptele soțului și fiilor săi, ea încheia astfel: "Eu dară apelez la națiune, nu pentru a-l elibera, ci pentru a-l imita"⁸.

Cu toate solicitările continue și diverse ale meseriei de avocat, Aron Densușianu a luat parte la toate manifestările culturale ale Făgărașului.

Dar cea mai frumoasă activitate o va desfășura Aron Densușianu în presă. Încă în perioada studenției de la Sibiu, Aron Densușianu își face ucenicia în publicistică scriind diferite materiale în revista „Amicul școalei” și colaborând și la alte periodice cu un mai pronunțat profil literar⁹. În acest fel a cunoscut în amănunt munca redacțională și s-a inițiat în toate meandrele financiare, tipografice, de recrutare și stimulare a colaboratorilor, care făceau din editarea unei reviste o întreprindere dificilă și solicitând multe îndemânări¹⁰. A prins în același timp gust pentru ziaristică și i-a putut aprecia avantajele în lupta politică pe care o promova. Cunoaște presa chiar dinlăuntru, din preajma mediilor redacționale, și-i poate aprecia puterea de difuzare și posibilitățile de afirmare.

Aron Densușianu va lupta din răputeri pentru editarea unui ziar care să scruteze din chiar miezul evenimentelor și să reprezinte "pe loc", problemele și interesele românilor transilvăneni. Noul ziar trebuia să primenească și să dinamizeze metodele politice aplicate de bătrâna "Gazetă a Transilvaniei", și să depășească în mod categoric obediența din ce în ce mai oportunistă a "Telegrafului român"¹¹.

La 24 ianuarie 1874, Aron Densușianu, Ioan Lapedatu, Teofil Frâncu și Nicolae Densușianu se întâlnesc la Brașov, unde, în urma discuțiilor purtate, hotărăsc înființarea noului ziar, intitulat "Orientul latin"¹². La 23 februarie 1874, Aron Densușianu se găsea iar la Brașov de unde trimite o scrisoare lui Ioan Micu Moldovan, la Blaj, anunțându-l despre înființarea unui ziar cu numele "Orientul latin"¹³. "Puteri active s-au grupat până acum lângă ziarul și anume pe lângă mine și redactorul Teofil Frâncu, fratele meu Nicolae și d-l Ioan Lapedatu"¹⁴. Aron Densușianu solicita și colaborarea lui Ioan Micu Moldovan "între puterile așa zicând spirituale ale acestui diariu"¹⁵. Pentru răspândirea ziarului Aron Densușianu cere a i se trimite la Brașov, pe adresa lui Nicolae Densușianu "un șematism al provinciei Voastre metr(opolitane) pentru că avem neapărată lipsă de adresele preoției pentru împărțirea numărului de probă"¹⁶. Într-o altă scrisoare Aron Densușianu explică motivele care l-au determinat să treacă la înființarea acestui ziar. "Împrejurările în care se află românii, mai ales cei de dincoace, starea lor politică, și socială în aceste timpuri ale evoluției, de prefaceri, de criză chiar, reclamă atențiunea cea mai serioasă a tuturor românilor, în al căror sân arde focul sânt al Consenței naționale. Cu cât este mai serioasă și mai nefavorabilă situațiunea în care ne aflăm, cu atât mai imperios ni se impune datoria d-a veghea și d-a lucra"¹⁷. "Împinși afară pe terenul real politic, ne-a rămas să luptăm pe terenul spiritual, al ideilor ... Avem de exploatat dară acest teren, din toate puterile, cu atâta mai vârtos, căci vedem pre bine cum adversarii noștri se încearcă din răputeri a ne paraliza și ne supune și pe acest teren". "Din aceste motive ne-am decis cu începutul 1/13 aprilie a.c. a eda în Brașov un ziar politic, literariu, social și economic"¹⁹. Aron Densușianu îi cerea lui Ioan Micu

Moldovan de a „da curs acestei întreprinderi și a ve usa de influența ce o posedăți pentru a lăți acești ziar în publicul nostru”²⁰.

„Orientul latin” a apărut ca ziar bisăptămănal la Brașov. Noua publicație, în fruntea căreia se găseau tinerii Aron Densușianu, Teofil Frâncu și Ioan Lapedatu, reprezenta, având și concursul lui Nicolae Densușianu, o inițiativă a generației tinere, care dorea să impulsioneze lupta națională și în primul rând afirmarea solidarității între românii de pe ambele părți ale Carpaților. Inițiatorii „Orientului latin” considerau absolut necesară, deși aceasta a indispus unele cercuri brașovene. o reînviere a presei transilvănene și concomitent cu aceasta, o încadrare a aspirațiilor politice ale poporului român, pe baza originii sale latine, într-un sistem de solidaritate cu celelalte popoare latine și în primul rând cu Franța care se afla în plină refacere după înfrângerea din 1870. Față de dezvoltarea Occidentului latin - în 1871 Italia desăvârșindu-și unitatea națională- noii protagoniști ai presei transilvănene considerau imperios necesară și o afirmare a „Orientului latin”, care trebuia să se concretizeze în realizarea unității latine a răsăritului, cu alte cuvinte a unității tuturor românilor²¹.

Crezul unității naționale a fost programul „Orientului latin”, așa cum se afirmă în articolul- program din primul număr și cum va dovedi prin întreaga sa activitate. „Românii - se menționa în articolul program - deși politicește despărțiți, sunt prin aceeași origine, una și aceeași limbă, prin aceleași datini atât de uniți, atât de închegați laolaltă încât pot fi invidiați de cele mai mari și mai frumoase popoare”²². „Noi - se afirmă în continuare - trebuie să cultivăm, să înălțăm și să ținem sfântă această Unire”²³. Ca și „Albina” și „Federațiunea”, „Orientul latin” se voia și el un ziar al întregii națiuni române. În legătură cu românii din Transilvania, ziarul își propunea să „apere drepturile și interesele lor politice pe baza cunoscutului program de la Blaj - „față cu românii de dincolo de Carpați, călcând peste dăunosul provincialism și separatism de până acum, chestiunile, drepturile și interesele lor le vor considera și trata ca pe ale noastre”²⁴.

Și mai categoric se va afirma acest program prin articolele lui Aron Densușianu: „Consolidarea dinlăuntru a României”²⁵, „Drepturile suverane ale statului român”²⁶, „Românii și maghiarii”²⁷, „Guvernul de la Islaz”²⁸ sau cele ale lui Ioan Lapedatu: „Noi și părinții noștri”, „Calomniatorii națiunii române”, care au un larg ecou în opinia publică. Prin tenacitatea și curajul opiniei, dacă nu și prin detaliile programului politic concret „Orientul latin”, prevestește apariția „Tribunei” și proclamă ivirea pe scena politică transilvană a unei noi generații, mai nerăbdătoare și mai intransigentă, hotărâtă în expresie și gata oricând de polemică.

Prin publicarea faptelor din trecutul glorios, ziarul „Orientul latin” îndeplinea un rol educativ deoarece deștepta în inimile cititorilor acea scânteie divină pe care o numim patriotism, mințile se preocupă de viitorul patriei și al poporului, voința câștigă energie și cu un cuvânt viața națională începe a fi o realitate³⁰.

Spiritul unității naționale se manifesta și prin numeroasele reproduceri din poeziile lui Alecsandri, Bolintineanu și din alți scriitori transcarpațini, precum și a „Cântării României” a lui Alecu Russo, una din capodoperele literaturii române cele mai prețuite de transilvăneni. Pentru aceleași considerente politice se reproduce și studiul lui C.D. Aricescu dedicat lui Tudor Vladimirescu, sub titlul „Istoria revoluțiunii române de la 1821”³¹, publicat în 1874.

Primul redactor al „Orientului latin”, Aron Densușianu, ținea tot odată un strâns contact cu Mihail Kogălnicianu pe care îl vizitase la București, în anul 1874, și căruia îi trimitea o scrisoare, la 30 aprilie 1875, informându-l despre intenția sa de a scoate „Orientul latin” de trei ori pe săptămână și a edita totodată și „alte publicații”. Dorința lui Aron

Densușianu era de a înființa un "stabiliment tipografic românesc", ziarul tipărindu-se până atunci cu mari sacrificii materiale la tipografia "Romer-Kamner"³³. Pentru realizarea acestei dorințe Mihail Kogălniceanu era rugat "ca pe căile ce se va afla de cuviință", să acorde grupării un ajutor de 3500-4000 fl.³⁴. Cum suma cerută nu s-a putut procura, "Orientul latin", lipsit de orice sprijin financiar, cu excepția investițiilor, greu de suportat un timp mai îndelungat, ale editorului, luptând cu plaga abonamentelor insuficiente și multe neplătite, prost văzut de autorități, atacat chiar de către unele personalități politice românești, printre care George Barițiu, frații Pușcariu, etc. a fost silit să-și înceteze apariția la 30 septembrie 1875.

Încetarea apariției ziarului trebuie pusă în legătură și cu retragerea lui Ioan Lapedatu. El își anunța retragerea printr-o scrisoare publicată în "Orientul latin" nr. 19 din 1875. "Am onoarea- scria Ioan Lapedatu- a vă aduce la cunoștință că împrejurările mă nevoiesc a întrerupe colaborarea mea în partea literară și socială a "Orientului latin"³⁵. Pe de altă parte situațiunea mea familiară nu-mi permite pentru moment a-mi mai consacra modesta mea activitate terenului publicistic, iar pe de altă parte atacurile ziaristicii maghiare în contra gimnaziului român din Brașov ni-i impun o sacră datorie față de acest institut de cultură națională a nu mai servi nimănui de obiect de suspiciune și nedumerire"³⁶. "Sper ca peste curând, se va schimba și forța împrejurărilor actuale și apoi iarăși, voi reveni să-mi fac datoria la post, pe care trebuie să-l părăsesc astăzi"³⁷.

"Orientul Latin" își înceta apariția odată cu închiderea lui Aron Densușianu, pe o lună în temniță, pentru a se adevăra odată mai mult, dreptul libertății de conștiință în Ungaria. În același an Aron Densușianu se stabilește la Brașov.

În cele 17 luni de apariție "Orientul Latin" a susținut cu energie cauza pentru care a fost înființat, contribuția sa fiind dintre cele mai remarcabile ale timpului. Epoca "Orientului Latin" reprezintă adevăratul apogeu al carierei politice a lui Aron Densușianu, el devenind, în acești ani, unul dintre fruntașii politici ai românilor transilvăneni.

Fondatorii "Orientului Latin" porniseră la drum cu ferma convingere "că ziaristica a îndeplinit întotdeauna un rol activ, militant în dezvoltarea socială și culturală a țării, în formarea limbii române, fiind cel mai de frunte canal, prin care ideile învățăților se împart în toate păturile sociale. Fără ziare organismul social e lipsit de acele vine, care conduc spiritul vieții în toate părțile unui corp național"³⁸. Fondatorii și colaboratorii ziarului "Orientul latin" au înlocuit atitudinea perimată, de simplă protestare împotriva dominației străine, printr-o argumentare istorică a drepturilor românilor din Transilvania.

NOTE

1. Georgeta Antonescu, *Aron Densușianu*, Cluj, 1974, p. 18.
2. Pamfil Matei, *Astra, 1861-1950*, Cluj-Napoca, 1986, p. 15.
3. Georgeta Antonescu, *Op. cit.*, p. 19.
4. *Ibidem*.
5. *Ibidem*, p. 27.
6. Marin Bucur, *Ovid Densușianu*, f. a. p. 9.
7. *Ibidem*.
8. *Ibidem*.
9. Georgeta Antonescu, *Op. cit.*, p. 16.
10. *Ibidem*.
11. Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, București, 1979, p. 330-331.
12. Ioachim Lazăr, *Aron Densușianu și Orientul Latin*, în "Noua Gazetă Transilvană", An 2, nr. 2, p. 45.

13. Arhivele Statului Cluj-Napoca, *fond. Ioan Micu Moldovan*, nr. 2700.
14. *Ibidem*
15. *Ibidem*
16. *Ibidem*.
17. *Ibidem*, nr. 2701.
18. *Ibidem*.
19. *Ibidem*.
20. *Ibidem*.
21. Vasile Netea, *Op. cit.*, p. 331.
22. Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, 1918, vol. I, București, 1983, p. 183.
23. Vasile Netea, *Op. cit.*, p. 331.
24. *Ibidem*.
25. *Orientul Latin*, 1874, nr. 2.
26. *Orientul Latin*, 1874, nr. 66.
27. Georgeta Antonescu, *Op. cit.*, p. 259.
28. *Orientul Latin*, 1874, nr. 23.
29. *Orientul Latin*, 1874, nr. 21.
30. Silvia Goga, "Orientul Latin", *în lupta pentru dezvoltarea culturii naționale în Transilvania*, în *Studia*, seria filologie, fasc. 1, 1966, p. 23.
31. Vasile Netea, *Op. cit.*, p. 332.
32. *Ibidem*.
33. *Ibidem*.
34. *Ibidem*.
35. Silvia Goga, *Op. cit.*, p. 22.
36. *Ibidem*.
37. *Ibidem*.
38. Silvia Goga, *Op. cit.*, p. 22.

Le correspondance entre Aron Densușianu et Ioan Micu Moldovan en ce qui concerne la
fondation du journal "Orientul latin" de Brașov.
(Résumé)

Le journal „Orientul latin,, est apparu dans la première journée du mois mars en 1874 a Brașov, grâce aux efforts des quelques jeunes intellectuels roumains, sous la direction d'Aron Densușianu, près de qui ils étaient aussi Ioan Lepedatu, Teofil Frîncu et Nicolae Densușianu.

Les fondateurs et les collaborateurs de ce journal ont remplacé l'attitude d'un simple proteste contre la domination étrangère par une argumentation historique des droits des roumains en Transylvanie. Les fondateurs du journal désiraient un revirement de la presse transylvaine, une intégration des aspirations du peuple roumain conformément à son origine avec les autres peuples latins, et premièrement avec la France.

A l'égard du développement de l'Occident latin, les nouveaux initiateurs de la presse transylvaine considéraient très nécessaire aussi, que le journal „Orientul latin,, doit se faire remarquer par la réalisation de l'unité latine de l'Est de l'Europe, c'est à dire, de l'unité des tous les roumains.

Pour avoir beaucoup d'abonnés, Aron Densușianu a écrit à Blaj, à Ioan Micu Moldovan, pour l'aider de diffuser le journal dans toute la région de Blaj. Toutefois, le nombre des abonnés est réduit, et malgré tous les efforts financiers d'Aron Densușianu, le journal a cessé son apparition le 30 septembre 1875.

